

Marie L. Neudorflová: České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.

Praha, Janua 1999, 447 str.

Knihou Marie L. Neudorflové *České ženy v 19. století (Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.)* se dostává do rukou odborné i laické veřejnosti základní monografie o českém ženském hnutí od prvních krůčků ve 20. letech 19. století až do dovršení emancipačních snah českých žen kolem roku 1914. Kniha je výsledkem autorčina dlouhého a pečlivého studia dobové literatury, publicistiky a archívních pramenů. Autorka při něm sebrala značné množství materiálu, který zdaleka nemohla využít zde zcela, a proto knihu na závěr doprovodila rozsáhlým poznámkovým aparátem a bibliografií, do níž byly zahrnuty i archívní prameny (především literární pozůstalosti významných žen – spisovatelek), které jsou uloženy v literárním archívu PNP v Praze a na Starých Hradech. Knihu z valné části napsala autorka ještě za svého působení v exilu v Kanadě, na jehož závěr se jí naskytl možnost externě působit na Filozofické fakultě UK v Praze (přednášela zde právě o českém ženském hnutí), a tím pro ni vznikla možnost lepšího přístupu k českým pramenům a literatuře. Tato možnost se ještě zlepšila po autorčině návratu do vlasti, kdy jí však už čekaly spíše technické problémy spojené s vydáním knihy.

Marie L. Neudorflová začíná svou knihu na počátku 19. století. Ukazuje, že úsilí českých žen o emancipaci mělo od počátku mnoho společného s obdobnými snahami žen v ostatních evropských zemích. Patřilo přitom mezi ty nejrozvítenější. Specifické pro postavení českých

žen bylo to, že pro své cíle nacházely od počátku oporu u řady osvícených mužů. Míra, v níž se po celé 19. století rozvíjela spolupráce mezi českými ženami a osvícenými muži, byla unikátním jevem v celé Evropě, konstatuje autorka hned v úvodní kapitole a dodává k tomu, že navzdory různým nedostatkům v samém hnutí a navzdory tomu, že ženy musely čelit silné opozici z konzervativních a vládních kruhů a ze strany rakouských Němců, jsou výsledky jejich práce obdivuhodným úspěchem, a to i ve srovnání s ostatními evropskými ženskými hnutími. Dokládá tu také, že již na začátku 19. století u nás existovalo vědomí ženské otázky, a přináší k tomu konkrétní doklady. Zvláštní pozornost zde věnuje M. D. Rettigové a poté salonu Josefa Friče a Ammerlingové Budči. Konstatuje, že 1. polovina 19. století se vyznačovala vytvářením neformálního a neorganizovaného ženského hnutí, postaveného na přátelských vztazích mezi ženami a ženami a muži. Do tohoto proudu řadí i Boženu Němcovou, u níž zdůrazňuje, že byla první významnou českou ženou, která vědomě hledala odpovědi na otázky týkající se postavení ženy, ale i veřejných záležitostí.

Autorka poté sleduje okolnosti založení Českého výrobního spolku (1863) a Ženského výrobního spolku (1871) a činnost Marie Riegrové a Marie Červinkové, a to zvláště se zaměřením na jejich práci ve prospěch dívek. Dále věnuje pozornost Vojtěchu Náprstkovi a jeho Americkému klubu žen, který se začal scházet v roce 1863 v Praze v domě U Halánků (stanovy z roku 1865) a stal se vzorem i pro další ženské organizace. Samostatná další kapitola je potom věnována ženským výrobním spolkům a jejich představitelkám. Z nich prvním byl již zmíněný Ženský výrobní spolek,

založený v roce 1871, který již rok po svém založení otevřel první obchodně-průmyslovou školu pro dívky a poté počátkem 80. let vyšší dívčí průmyslovou školu. Jeho představitelkami byly Karolina Světlá (do roku 1880), po ní Emilie Bártová a posléze Eliška Krásnohorská (od počátku 90. let). Nelehkou úlohu měl na Moravě brněnský spolek Vesna založený roku 1870. Autorka dokládá potom činnost kruhu žen kolem Ženských listů i dalších žen (zvláště Berta Mühlsteinová) a dospívá k rozboru právního a sociálního postavení žen poslední třetiny 19. století. Ukazuje, že kromě zrovnoprávňujících možností pro vzdělání, kterých se ženy, jak bylo ukázáno, začaly zmocňovat již od 70. let, požadavky žen na rovnoprávnost s muži se začaly rozšiřovat také na oblast rodinného práva, větších možností výběru zaměstnání, vztahů mezi zaměstnavatelem a zaměstnankyněmi, na požadavky právní a sociální ochrany (především zákaz noční práce) a za zrušení celibátu učitelek. Získání rovnoprávnějších možností ke vzdělání bylo pro české ženy také jedním z nejdůležitějších cílů až do roku 1914. V tomto úsilí vynikla zvláště Eliška Krásnohorská, která v roce 1890 založila dívčí gymnázium Minerva v Praze. Jeho význam spočíval mj. v tom, že maturita složená na něm umožňovala od konce 90. let dívkám studium na některých fakultách české univerzity v Praze. V roce 1909 se Minerva stala gymnáziem reálným, aby její absolventky získaly více možností se slušně uživit i bez vysoké školy. Autorka potom poukazuje na situaci na Moravě, která byla komplikovanější. Poté se dotýká i práce Renaty Tyršové. Speciální kapitolu věnuje autorka úloze žen ve zdravotnictví a prvním českým lékařkám.

Značnou pozornost věnuje autorka ženským časopisům 19. a počátku 20. století. Je jim věnována celá kapitola. Zaměřuje se v ní především na jejich úlohu ve společnosti a rozbor problémů, které řešily. Ukazuje, že všechny české ženské časopisy sehrály v ženském hnutí významnou vzdělávací úlohu. Výměna odborných informací na jejich stránkách (včetně zkušeností ze zahraničí, o nichž referovaly) rozšiřovala rozhled českých žen a tím i schopnosti urychlovat svůj emancipační rozvoj. Díky jim a své úrovni české ženy přijímaly podněty většinou kriticky a dokázaly se vyhnout extrémům.

Poslední velkou osobností českého ženského hnutí, která se snažila všechny tvořící se proudy spojovat a podřizovat je jednotícím ideálům, mravním principům a ohledu na pozitivní potenciál jednotlivců i národa, byla Tereza Nováková. Feminismus vnímala jako nedílnou součást společnosti, která se mezi tím změnila. Od 90. let totiž nejvýraznějším rysem hnutí bylo, že dílčí zájmy začaly převažovat nad zájmy, které předtím české ženské hnutí spojovaly. Vzhledem k tomu má Tereza Nováková v českém ženském hnutí závažné postavení, a proto jí autorka věnovala zvláštní kapitolu příznačně nazvanou Tereza Nováková – strážkyně a oběť tradičního českého feminismu. Po rozboru její činnosti autorka dospívá k názoru, že Tereza Nováková svým obrazem ženy vytvořila ideál pro dlouhodobější perspektivu ženského hnutí i pro ženy jako jednotlivce a že rozměrem své praktické účasti v ženském hnutí se mohla srovnávat jen s Eliškou Krásnohorskou. Tím vrhá nový pohled na Terezu Novákovou, posuzovanou dosud převážně jen z hlediska literárně historického.

Od 90. let 19. století se české ženské

hnutí dostalo na novou cestu. V roce 1901 Tereza Nováková s Františkou Plamínkovou, Marií Tůmovou a dalšími ženami založily v Praze Ženský klub český, který se setkal brzy s velkým úspěchem. Sdružoval ženy bez rozdílu společenských vrstev a politického smýšlení a orientoval se hlavně na dosažení větší rovnoprávnosti žen ve vzdělání, právní, pracovní a politické oblasti. Tomuto klubu je věnována zvláštní kapitola. V další kapitole si autorka všímá úlohy žen v Sokole a Skautu. Zde se vrací až do počátků Sokola, hlavní pozornost však věnuje ženským odborům Sokola od 90. let. Poté Marie L. Neudorfllová sleduje účast žen na politickém životě konce 19. a začátku 20. století, zvláště boj za volební právo žen Boženy Vikové-Kunětické, spisovatelky a první poslankyně na českém zemském sněmu a zároveň první poslankyní ve střední Evropě. Samostatnou kapitolu tvoří úloha žen v českém dělnickém hnutí. Nově poukazuje autorka na to, jak se politika českého dělnického hnutí odrážela v ženských časopisech. Vodítkem k tomu je jí skutečnost, že spolupráce mezi českými organizacemi středních a dělnických vrstev nebyla nikdy dostatečná, přestože společenské bariéry v české společnosti nebyly nikdy silné. Autorka přitom také analyzuje sociálně demokratický tisk a porovnává jej se ženskými občanskými periodiky. Závěrem vyslovuje poznatek, že dělnické ženské hnutí nerozpracovalo podrobně své cíle, avšak zapojení mnohých dělnických žen do politicky orientovaného dělnického hnutí posilovalo jejich naději na zlepšení situace. Na druhé straně výsledky občanského ženského hnutí (např. zlepšení právního postavení žen, větší ochrana matek a dětí, rozšíření dívčího školství a vyřešení některých sociálních problémů) byly prospěšné i dělnic-

kým ženám bez ohledu na to, že spolupráce mezi těmito dvěma proudy ženského hnutí nebyla velká.

Poslední kapitola je věnována styku s ženským hnutím jiných národů. Autorka poukazuje na to, že systematictější znalosti o cizině začaly mezi ženy pronikat až zásluhou ženských časopisů, nejprve od roku 1871 Ženských listů, od 90. let i dalších; obraz o ženském hnutí v zahraničí nebyl úplný, ukazoval však na jeho podstatné rysy. Osobní styky ve formě korespondence a návštěv byly tehdy náhodné, teprve od konce století byly intenzivnější v důsledku rozvoje mezinárodního hnutí za volební právo žen. Autorka potom dále poukazuje na problematiku těch ženských hnutí jiných národů, se kterými české ženy měly nejhojnější styky, anebo o které se z nějakého důvodu zajímaly. Závěrem shrnuje své poznatky a konstatuje, že české ženské emancipační hnutí bylo součástí širšího emancipačního hnutí v celé křesťanské civilizaci a že jeho rysy byly velice výrazné a řadily je mezi ty nejaktivnější.

Monografie Marie L. Neudorfllové *České ženy v 19. století* je průkopnický počín. Autorka v ní vytvořila základní příručku, která nadlouho bude dávat ucelený přehled o vývoji českého ženského hnutí od jeho počátků na začátku 19. století až po vyvrcholení emancipačních snah na začátku 20. století. Tato tematika zůstávala dlouhou stranou pozornosti historiků, přestože je dosti rozsáhlá a nabízí k řešení řadu problémů. Tyto problémy také nastiňuje a řeší. Není zde pouze výčet faktů o jednotlivých postavách, ale kniha nutí k zamyšlení nad celým vývojem českého ženského hnutí a úlohou jednotlivých žen v něm. *Jan Štoviček*